

Despre simțul măsurii într-o lume în derivă

■ Ciprian Lupșe

NICOLAE KALLÓS

Crâmpiei de viață din secolul XX. Un dialog despre evreitate, holocaust și comunism ca experiențe personale consemnat de Sandu Frunză Iași, Editura Fundației AXIS, 2003

Trei planuri trebuie dintru început urmărite în diacronia lor, ca tot atâtea niveluri de conturare și devenire a personalității, respectiv a istoriei individuale, proprii subiectului acestui interviu, profesorul universitar Nicolae Kallós (unul din supraviețuitorii lagărului Buchenwald), pentru ca apetența cititorului *vis-à-vis* de o lectură fluidă, circulară unor tot atâtea subiecte centrale – evreitate, holocaust, comunism –, să poată fi satisfăcută. Originile – etnică și topografică –, experiența traumatizantă a violenței inutile, iraționale, speranța iluzorie a unui nou început ne sunt prezentate ca domenii de referință pentru trecutul recent al evreității central și sud-est europene.

Realizat în noiembrie 2001, când Nicolae Kallós împlinea 75 de ani, cu concursul direct al domnului Sandu Frunză, interviul, dealtfel un veritabil dialog, parcurge o serie de teme în vederea demitizării lor, sau cel puțin cu scopul nedeclarat, dar intrinsec discursului, al clarificării unor aspecte “sensibile” ce tind constant să devină sarea și piperul discuțiilor neacademice purtate între amatori, și care și-au câștigat în timp statutul de loc comun în sfera culturii generale a unora dintre aceștia.

Prima jumătate a secolului trecut găsește comunitatea evreiască de pe teritoriul României divizată în ortodoxie (comunitatea sefaradă, de origine spaniolă), comunitatea *status quo* și mișcarea neologă (de rit occidental, reformatoare, activă mai ales pe teritoriile de atunci ale Germaniei și Austro-Ungariei). Cum putem interpreta această segmentare, mai ales la acea vreme, când nuanțele cultului iudaic devin semnificative pentru relațiile comunității ebraice cu propriile tradiții? Ca secularizare sau, dimpotrivă, ca modernizare a cultului iudaic? Conform profesorului Kallós se impune un relativism prudent: avantajele acestui proces, declanșat de mișcarea neologă, sunt evidente; nu se întâmplase atunci pentru prima oară în istorie ca trecerea la utilizarea limbilor vernaculare să facă accesibilă maselor cultura scrisă a grupului etnic ce le reprezenta (fie aceasta văzută și numai sub forma predicii religioase, cum este cazul aici). De altă parte este incontestabil că riscurile presupuse de orice acțiune reformatoare se reflectă în abandonul unor reguli și precepte.

Mărturia profesorului Kallós continuă cu ilustrarea unor aspecte cotidiene ale manifestării sacrului în civilizația ebraică: “sinagogă, măcelării rituale, cimitire... Tăierile rituale de găini, găște... regulamentele prescrise pentru pregătirea mâncării” etc. În tot acest amalgam de activități, pe care se grefează problemele de cult, familia Kallós recurge la arbitrajul ortodox. Perspectiva narativă curentă pornește din interiorul unei comunități cvasiutarhice, suficient de opacă la orice intruziuni exterioare. Constatăm că relațiile firești dintre și din cadrul comunităților evreiești, în speță din perimetrul balcanic și, mai general,

sud-est european, trimit cu gândul la încă neinventată pe atunci sintagmă care definește omonim întreaga problematică a ceea ce în prezent se înțelege prin *sat global*.

Discuția asupra unei percepții corectate (sic!) a imaginii evreilor deschide posibilitatea demitizării unor clișee care au constituit baza generală pentru antisemitism. Ușor de reținut, acestea au fost asimilate rapid și utilizate fără discernământ de anumite forțe interesate. La o analiză, fie ea numai de o relativă profunzime, acuzația de import din Rusia și de propagandă a bolșevismului, adusă evreilor, nu se susține: chiar supraevaluând numărul membrilor Partidului Comunist din ilegalitate (de la membrii propriu-ziși, în număr de cel mult o mie, la un total de 20000, împreună cu simpatizanții, evrei și ne-evrei), comuniștii evrei, statistic vorbind, aveau o pondere derizorie în raport cu totalul populației României, de 15-16 milioane. “Evreii sunt bogați...”. Lipsiți de dreptul posesiei pământului evreii se reprofilează pe comerț; mulți reușesc, dar și mai mulți – sute de mii – trăiesc într-o mizerie crasă, nereușind în pofida statutului profesional să își asigure un minim decent de trai. Evreii sunt suspecți de complot la revolta din 1907; însă, lipsiți prin lege de proprietatea asupra pământului, puțini au fost interesați și atrași să participe.

Se remarcă mai departe problema existenței în mediul social al tânărului Nicolae Kallós a unui gen de neîncredere reciprocă care grevează cadrul relațiilor evrei/ne-evrei, situație întreținută peste generații, de o parte și de alta, prin educație. Ca un potențial mecanism de apărare, achiziționat în timp drept urmare a unor experiențe neplăcute la contactul cu ne-evreii, în arealul evreității sud-est și central europene apare așa-numitul “spirit de ghetou”, a cărui asumare de către comunitatea evreiască locală a fost posibilă numai în paralel cu alte două procese, de introvertire și de autarhizare a acesteia, procese ce s-au finalizat cu refuzul vieții sociale exterioare.

Această “închistare” cu rol defensiv face ca la începuturile “ușoare” ale antisemitismului în Ardealul aparținător pe atunci de Ungaria (presă, propagandă explicită sau mascată, invective), pericolul să nu fie sesizat imediat. În contextul dat, evreii de rând și chiar personalități de seamă ale vieții culturale, precum un Elie Wiesel la Sighet, se simt oarecum la adăpost de violență. Mai mult, după epuizarea evenimentelor, incapacitatea populației ne-evreiești de a înțelege tragedia din lagăre pare să fie o reacție de neîncredere similară celei anterior încercate de evrei la aflarea vestilor despre discriminările și acțiunile antisemite în forță din centrul Europei. (Absurdul acestei situații particulare ar da satisfacție, din punct de vedere strict semiologic, desigur, anticului Gorgias, autorul unei renumite “trileme”.)

Din experiența traumatizantă a lagărului, ca o încercare de reacție la violență, sunt de reținut acțiunile de selectare a tineretului (!), în vederea protejării, de către comitetul comunist ilegal. Totuși, demersul acesta, în aparență un umanism profund, nu poate eluda chestionarea din punct de vedere etic. Practica amintește de modul în care, cu mai bine de două milenii în urmă, Platon înțelegea să folosească ingineria socială pentru a-și pune în aplicare planul său de cetate ideală.

Comuniștii, în ilegalitatea lor, urmau același deziderat. Noua societate ce urma să fie întemeiată pentru omul nou avea nevoie de minți tinere, deschise oricărui proces formativ. Războiul, distrugător de valori, principii, cutume a creat un vid axiologic de care, încercând să profite, se folosesc nu numai organizațiile laice ci și structurile religioase – precum la Cluj biserica reformată –, care după încetarea ostilităților s-au lansat într-o amplă mișcare de prozelitism. Colateral evenimentelor reale din lagăr, se simte nevoia “îgienizării” memoriei de intruziunile indezirabile (aici) ficțiuni. Interviul dezmembră anumite mitologii personale cu nuanțe melodramatice, privitoare la relații interumane specifice condițiilor spațiului concentraționar, relații care în varianta deturnată s-ar fi stabilit între viitorii profesori Nicolae Kallós și Gall Erno. Mitologia în cauză îi conferea celui de-al doilea un rol “apotropaic” într-o fictivă situație limită care îl privea direct pe primul, anume practica exterminării fizice a celor inapți de muncă.

După război comunitatea evreiască din România se regăsește practic scindată. O mică parte, crezând sincer în idealul internaționalismului, se implică în politică. Așa se face că ia naștere o nouă mitologie conform căreia în anii ‘50 majoritatea funcțiilor importante au fost monopolizate de comuniștii evrei. Nuanțarea problemei duce la rezolvarea ei: mult mai mulți evrei manifestau neîncredere față de noul regim, de aceea au preferat să emigreze. În plus național-comunismul a schimbat curând raportul de forțe.

Problema alienării contemporane a filosofiei, deși abordată de profesorul Nicolae Kallós la nivelul simțului comun, este tranșată de acesta arătând că filosofia prezentului în România suferă de ceea ce s-ar putea numi reticență înscrierii “într-o matcă naturală”. Filosofia românească pare-se că refuză să devină cu adevărat actuală. Ea abandonează total unele teme și conferă altora de import un ascendent mai mult sau mai puțin justificat.

Pentru cei interesați, găsim tot aici o serie de picanterii printre care afacerea destituirii lui Blaga și mitologiile aferente, “vânătoarea” despăgubirilor evreiești (o escrocherie “albă” specifică epocii postbelice caracterizată prin explozia serviciilor și hipertrofierea futilității mercantile).

Sub un aspect exterior discursului stilul narativ este similar aceluia întâlnit în *Cel mai iubit dintre pământeni* al lui Marin Preda. Dar dacă în cazul lui Preda lungile pasaje descriptive reprezintă o mărturie romanțată (pe atunci singura formă receptă de a face publice unele adevăruri incomode), aici întâmpinăm o situație asimilabilă sferei intertextualității: discursul-text “citește” realități istorice aparținătoare trecutului recent. Se decelează astfel statutul de document istoric al interviului, document ce ar putea, la rigoare, suscita interesul cercetătorilor întru istorie orală.

Încheierea, fapt specific oricărui interviu, îi revine interviuatului. În propriile cuvinte Nicolae Kallós ne prezintă rețeta personală împotriva alienării: cultivarea *simțului măsurii* “în viață, în comportament, în exercițiile intelectuale”. Prin aceasta, credem noi, a realizat într-o formă actualizată, poate fără să-și de seama – în pofida unei intenții constant și conștient orientate în acest sens (filosofic și ideologic) – mult râvnita de către cei vechi *ataraxia*.